

ספר

משפטי שמואל

ביאורים והגהות על משניות סדר זרעים
מודפס לראשונה מכתב יד

מאת

הגאון רבי שמואל ב"ר אברהם הכהן זיע"א
מחכמי פאס - מרוקו

נערך בתוספת הארות ומראי מקומות
ע"י צוות רבני המכון למצוות התלויות בארץ

בהוצאת

שנת ה'תשע"א

צוות הרבנים העורכים

הרב אליהו ראש - עורך ראשי

עורכי משנה, פיענוח כת"י וחברי צוות:
הרב מאיר שטורץ, הרב אליהו קירזון, הרב יצחק לוי
חברי המכון למצוות התלויות בארץ

עימוד ועיצוב: "יהודה הפקות" 03-6187365

הספר הו"ל

בסיוע משרד תרבות - מינהל התרבות

©

כל הזכויות שמורות

המכון למצוות התלויות בארץ

מושב בית עוזיאל ד.ג. שמשון מיקוד 99794

טלפון: 08-9214829 פקס: 08-9207911

דוא"ל: macon1@bezeqint.net

דפוס ש.מ. בת-ים

טל: 03/5539275

תוכן העניינים

5.....	פתח דבר – דבר העורך
9.....	דבר המכון – מאת הרה"ג רבי שניאור זלמן רווח שליט"א יו"ר המכון
11	הקדמה קצרה והסכמה – מאת הראש"ל הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א מורה דרכו של המכון
13	סקירה על ספר "משפטי שמואל", על המחבר זצ"ל ועל תקופתו – מאת הרה"ג רבי משה עמאר שליט"א ראש מכון אורות יהדות המגרב
39.....	הסכמות מאת גאוני דורו של המחבר זצ"ל
41	הקדמה מאת המחבר זצ"ל
	מסכת כלאים:
א.....	מסכת כלאים עם פירוש הר"מ והר"ש וביאורים והגהות משפטי שמואל
יט.....	ביאור רחב על המשנה פרק ג משנה א "ערוגה שהיא ששה טפחים וכו'"
לד.....	קיצור פירוש הר"ש והר"מ על המשנה הנ"ל
לט.....	ביאור שיטות הראשונים על המשנה הנ"ל
נו.....	ביאור רחב על המשנה פרק ה משנה ה "הנוטע ירק בכרם וכו'"
סג.....	קיצור פירוש הר"ש והר"מ על המשנה הנ"ל
סה.....	ביאור שיטות הראשונים על המשנה הנ"ל
	מסכת פאה:
צג.....	ביאורים והגהות למסכת פאה
	מסכת דמאי:
צז.....	ביאורים והגהות למסכת דמאי
	מסכת שביעית:
צח.....	ביאורים והגהות למסכת שביעית
	מסכת תרומות:
קא.....	ביאורים והגהות למסכת תרומות
	מסכת חלה:
קב.....	ביאורים והגהות למסכת חלה
	מסכת ביכורים:
קג.....	ביאור רחב על פרק ד משנה א "אנדרוניוס וכו'"

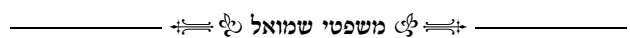
ר"מ

ר"ש

פרק ג א עושים בגנות ערוגות מרובעות כדי לזרוע בם הירקות, ושומר אלו העקרים, והוא שכלאים אין האזהרה זו אלא למראית העין, לפיכך כשיראה הגמח האחר מובדל הוא מותר ואפילו שהיה סמוך לו כמו שאמרנו בראש תור חטים, ומפני כן אם היחה זוית הזרע הזה סמוכה לללע זרע אחר ונקשרה זו ק"ל יהיה מותר מפני שהוא ראש תור וכ"ש אם היחה זוית זרע זה מדבקה בזוית האחר כק"ל, ואם יהיה ללע הזרע הזה מקביל לללע הז' כמו זאת הנורה! אסור להדביק האחת בשניה מפני שיתערב הכל ויהיה כלאים ודרך ההפרש צנייהם על אחד משלשה דרכים האחד לפיכך צנייהם חפירה שיהא צעמקה טפח ובארכה ו' טפחים אם שני המינים הם ירקות כמו שיתבאר בזה הפרק או ישים צנייהם גבול שיהיה רומו טפח ורחבו טפח, והדרך הז' להרחיק צנייהם טפח ומחצה והוא שיעור שלא יניק זה מזה, והדרך הג' להחזיר העלים של זרע זה לזה הזד והעלים של זרע אחר לזד ב' עד שיראו מובדלות, כמו שיתבאר בזה הפרק, ועל כל אלו העקרים שנאמר שערובה ו' על ו' אפשר לזרוע בזה ה' מינין מן הזרעים ולא

פרק ג א חמשה זרעונים צפרק אמר רבי עקיבא (דף פד ב) דריש ליה מקרא דכתיב (ישעיה סא) כי כארץ תוליא גמחה וכגנה זרועיה תלמיח ואמר מאי משמע אמר רב יהודה גמחה^ב תרי זרועיה תרי תלמיח חד הא חמשה וקים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי מהדדי ואע"ג דקים להו לרבנן דלא ינקי אי לאו קרא הוה אמינא דאיכא ערבוב ואסורה ובהדיא מוכח צירושלמי (סג) דקרא עיקר דרשה ולאו אסמכתא מדדריש נמי מקרא טעמא דר' יהודה דאמר בקיפא ששה ועוד דאמר^ר צירושלמי (הל' א) ר' יוחנן בשם רבי ינאי כולהו בחוץ ששה כהנא בשם ריש לקיש כולהו חוץ לששה כלומר כולהו אותן של ד' רוחות וקסבר ריש לקיש דאפי' צא לזרען סמוך לערוגה מבחוץ אין יכול לזרוע אלא חמשה צין הכל ופריך אם כולהו חוץ לששה ניתני תשעה משמע דלמאן דאמר בחוץ ששה לא קשיא מידי דאע"ג דלא ינקי אסור משום ערבוב אבל אם מזרעין מבחוץ סמוך לד' רוחות הערוגה בזה לא אסר הכתוב וכל מה שיוכל לזרוע זרע והא דתנן לעיל צפרק ב' (משנה י) ירק צירק ו' טפחים הני מילי בשדה גדולה שיש בה ירק הרבה אבל הכא דאין זרע מכל אחד ואחד אלא מעט לא חיישי' ודכוותיה אשכתן גבי תבואה דתנן לעיל צפרק ב' (מ"ב) תבואה בתבואה בית רובע. ואמרין צירושל' (הל' א) מהו להקריח בית רובע ולזרוע בתוכה ה' מיני תבואה מה אם ששה על ששה שלוקין עליו דבר תורה אחר מותר כאן שאין לוקין עליו כל שכן דבכל מקום שאין זרע מכל מין ומין אלא מעט לא חיישי' אלא שלא ינקו המיני' זה מזה ואפי' במה

פרק ג א ערוגה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים זרעים בתוכה חמשה זרעונים ארבעה בארבע רוחות הערוגה ואחד באמצע היה

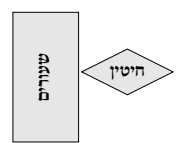

ביאורים בפיה"מ לר"מ

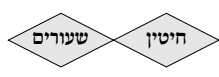
ב. אמר רב יהודה תוציא חד צמחה כצ"ל [בנוציה

ווילנא אמר רב יהודה צמחה].

7. בזה*:

ה. בזה*:

* 1.

ר"ש

ר"מ

שהיניקות ממערבות ויונקין ממקום אחד לא חיישינן כדאימא זירו' (ס) אמר ר' יונה עצודה פוגעת בעצודה ואין מין פוגע בחצרו לחוצו ולשון חגישה פירשתי לעיל וקדר הזריעה רגילין לפרש שזרע שורה אחת לכל רוח אלא שמניח חרב לכל קרן וקרן טפחיים וחומש מלד זה וטפחיים וחומש מלד זה דנמלאו ג' טפחים ומשהו מורח לזרע דרום לפי חשבון כל אמתא צריבע' אמתא ותרי חומשי צאלכסונא וכן לשאר קרנות וצאלמנע הערוגה גרעין אחד לצדו ולא יתכן כדפרישי' דלא צעי הרחקה אלא טפח ומחנה ועוד דצירושלמי (ס) דריש זרועיה מעוט זרעים שנים אמר רבי שמואל בר סקרטאי משנים אחת למד ארבעה מה שנים אחת נותן בחלת

משפטי שמואל

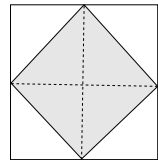
ביאורים בפיה"מ לר"מ

ז. כוה*:

זאת הצורה נתבאר כמה שאמר הרב אחר זה שכל שטח מרובע משתווה הצלעות כשנחלק כל צלע מצלעיו בשני חלקים ונניח נקודה באמצע כל קו וקו מקווי הצלעות ואחר כן נחבר בין הנקודות בקוים ישרים ר"ל בין נקודה של צלע מורח לנקודה של צלע דרום וקו אחר בין נקודה של צלע מערב וקו אחר בין נקודה של צלע מזרח לנקודה של צלע צפון וקו אחר בין נקודה של צלע צפון וקו אחר בין נקודה של צלע מזרח הראשונה יעשה מאלו הקוים מרובע אחר בתוך המרובע הראשון אלכסון הפנימי לרוחב הראשון ויהיה שיעור מרובע הפנימי חצי שיעור מדת החיצון והוא אומרם ריבועה בנו ריבועה פלגה והוא הנקרא מסומן בדברי הרב המשל זאת הערוגה שהיא ששה על ששה טפחים יש בכללה ששה ושלושים טפחים לפי שכשנרבע ששה על ששה יעלה ששה ושלושים ששה פעמים ששה ושלושים [נראה דצ"ל ששה פעמים ששה ושלושים] א"כ המרובע שנעשה כתוכו יהיה י"ח טפחים וכן על זה הדרך כל מרובע שנעשה כתוכו מרובע אחר אלכסונו לרוחבה החיצון יהיה תבנית הפנימי חצי שיעור מדת החיצון ובוה מבוארת זאת השורה שהיא בתחילה היתה ששה על ששה בריבוע החיצון ואח"כ עשינו מרובע אחר בתוכו של ארבעה על נשאר סביב זה המרובע של ארבעה גבול אורכו וששה ורוחבו טפח מכל צד ואח"כ עשינו מרובע אחר בתוך מרובע של ד' על ד'

טפח על טפח חרב	ארבעה טפחים זרועים	טפח על טפח חרב
ארבעה טפחים זרועים	<div style="text-align: center;"> </div>	ארבעה טפחים זרועים
טפח על טפח חרב	ארבעה טפחים זרועים	טפח על טפח חרב

אלכסונו לרוחב אותו המרובע של ארבעה על ארבעה בקוים ישרים, אם כן יהיה מדת זה הפנימי חצי מדת החיצון של ד' על ד' שהחיצון מדתו ששה עשר טפחים לפי שארבעה על ד' יעלה ששה עשר א"כ הפנימי יהיה מדתו ח' והסיבה בזה שכשנחלק כל צלע מצלעות המרובע החיצון מאמצעותיו בקוים מצלע לצלע שבצידו ויעשה מרובע בתוך מרובע ישארו חוץ המרובע הפנימי ארבעה משולשים בד' זוויות כמו שעניך רואות בזה המרובע המצויר ואם אחר כן תחלק המרובע הפנימי בקוים ישרים לאלכסונו קו מורח ומערב וקו אחד צפון ודרום שתי וערב כוה*: ישאר כתוכו ד' משולשים כראשונים לא פחות ולא יותר אם כן נתבאר שכשנעשה מרובע בתוך מרובע אלכסון הפנימי לרוחב החיצון יהיה תבנית הפנימי חצי תבנית מדת החיצון. עוד אביך בדרך אחרת שכשנחבר הארבעה משולשים שנשארו מהמרובע החיצון אחר שעשינו הפנימי ותהפוך אלכסונו לחוץ ד' אלכסונו לארבעה רוחות תמצא לך רבוע כריבוע הפנימי לא פחות ולא יותר א"כ נתבאר שהפנימי חצי החיצון, ובוה נבוא אל מאמר הרב שאמר ויהיה מדת כל מה שנורע מזאת הערוגה כ"ד טפחים לפי שבתחילה בכללה יש ששה ושלושים טפחים כמו שנחבאר וכשעשינו מרובע של ד' על ארבעה נשאר גבול אורכו וששה ורוחבו טפח מכל צד נניח חרב טפח על טפח בארבעה קרנות ישאר ארבעה

ר"מ

ר"ש

סביביתה ערוגה אחרת כדי שלא יתערבו זה הזרעים שצאחת מנידי הערוגה עם הזרעים שבערוגה הז' הסמוכה לה והקשינו שם ואמרנו מפני מה לא התרנו לו לזרוע חוץ מן הערוגה כנגד הקרנות שאין זה דבר זרוע^ל ואמרנו שהוא

ששה ומיזר והולך אף ארבעה אמה נותן צמחלת ששה ומיזר והולך אי אפשר שלא יהא שם נקב אחד פניו ליטע את האמנעי וסוגי' זו אי אפשר ליישב לפי אותה שיטה דמנה שיך ומיזר והולך אם אין רוחב השורה אלא כמדת גרעין המזרע אלא כך הוא הדין דאין צריך להרחיק המיני' זה מזה

משפטי שמואל

ביאורים בפיה"מ לר"מ

טפחים בכל גבול וגבול אורכן ד' על רוחב טפח ונורעם כולן יעלה בין כולם ששה עשר ואח"כ נזרע המרובע הפנימי העשוי בתוך אותו של ארבעה על ארבעה שהוא שמונה טפחים כמו שביארנו ותמצא בין כולם כ"ד וששה עשר של הגבול ושמונה של המרובע והארבעה משולשים שבד' זווית חרבין כדי להבחין בין זרע ראשון לזרע שני ומה שלא הנהנו חרב בקרנות אלא טפח ואנן טפח ומחצה בעינא להרחיק בין זרע מזרח לזרע צפון ודרום וכן מזרע מערב לזרע צפון ודרום הוא לפי שכבר הקדים הרב בתחילת פירושו זאת המשנה שהכלאים אינו אוסר אלא כשצלע הזרע הזה מקביל לזרע השני כמו שציירנו למעלה אבל אם נראה מובדל למראית העין אעפ"י שהוא לו כמו ראש תור מותר ומפני זה אם היתה זווית הזרע הזה סמוכה לזרע אחר ונקשרה בו כוה*: היה מותר ומפני זה לא הוצרכנו להניח חרב בקרנות אלא טפח שנשאר בין זרע מזרח לזרע צפון ודרום ובין זרע מערב לזרע צפון ודרום כמו ראש תור ומטעם זה גם כן מותר לסמוך זרע המרובע הפנימי לזרע הצדדין מפני שהוא נראה כסוף שדהו:

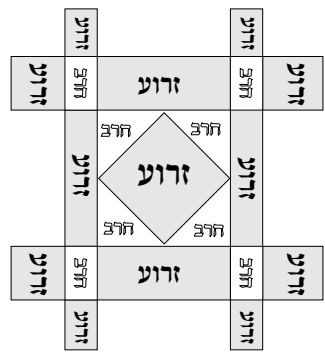

ת. ר"ל למה לא התרנו לזרוע מחוץ לערוגה כנגד הקרנות של טפח על טפח שהנחנו חרבין שני זרעים בכל קרן מזרח ודרום מזרח וצפון וכן מערב ודרום וצפון דהוה ליה כל אחד מזרע שכנגד הקרנות מבחוץ ראש תור אבל זרע מזרח וזרע דרום וכו' ומותר כוה*: ותירצו שהוא אסור גזירה שמא ימלא את הקרנות וזרע הערוגה על צורה אחרת שזרע מקום הקרנות בעצמם שהנחנו חרבין בצורה האחרת עכשיו זרעם ואם התרנו לזרוע כנגד הקרנות פעמים זרע החמשה זרעים

בדרך אחרת כמו שהוא מצויר בזאת הצורה וימלא מקום הקרנות ואתי למזרע כנגד הקרנות ויהיה כלאים

ויהיה שיעור מה שזרע בערוגה על זאת הצורה השנית שבעה ועשרים טפחים כוה*:

ביאור זאת הצורה שזאת הערוגה היא ששה על ששה טפחים שהיא כולה בתשבורת ששה ושלושים טפחים כמו שביארנו בסמוך ועשינו

ר"ש

ר"מ

מרחיקין את הזרעין מן הכותל ג' טפחים דמשמע כך הוא שיעור יניקתן מ"מ עיקר יניקתן לא אלא אלא טפח ומחצה ואפשר משום שהשרשים מתפשטין ג' טפחים כדאשכחן גזי אילן צפ' לא יחפור (דף כה ט) דמתן מרחיקין את האילן מן הצור כ"ה אמה ואפילו הכי אין יניקתו אלא ט"ז אמה כדאיתא

ציליה לא יחפור (דף כו ט) ולמאי דמסקי' נמי צפרק לא יחפור דזרעים לא משתרי לזדדין וטעמא דהרחקה מפני שמחלידין את הקרקע ומעלין עפר תיחוח מ"מ לא ינקי כולי האי ועוד מתני' דלא יחפור דלמא דזרעים דינקי [טפח] והכא צירקות כדאיתא צפרק כל שעה (דף לו ט) וכדמתן צפרקין וא"ת מה דאמר צפ' ר"ע דאמר רב ערוגה צחורצה שנינו מנ"מ גבול של ערוגה טפח ולב' ערוגות איכא צ' גבולין ונמאלו צ' טפחים צין זרע של ערוגה לזרע של חצרתה וי"ל דב' ערוגות זו אל זו גבול אחד לשתיהן דשיעור גבול כמלא רוחב פרסה להלך סביב להשקותן כדאמר התם וצמד טפח סגי והשתא כך הוא סדר הזריעה שמיני צקרנות חרב טפח וחצי חומש על טפח וחצי חומש כדי שיתרחק זרע מזרח מזרע דרום כשיעור אלכסון של טפח וחצי חומש על טפח וחצי חומש משהו יותר מטפח ומחצה וצטרפה ומחצה סגי וכן לכל קרן וקרן ונמאל רוחב הזרע ד' טפחים חסר חומש בחמלת ו' ומיאר והולך מזד ימין ומזד שמאל עד שהוא כלה לרוחב טפח חסר חומש וכן לכל רוח ורוח עד שהוא מניח באמצע הערוגה ג' על ג' חרב ועושה באמצע נקב חזרע זו גרעין אחד ונמאלו כל המינין רחוקים זה מזה טפח ומחצה כזה והיינו דקאמר צירושלמי (סע) דזרע ד' מינין ומיאר והולך עד שמינין שס נקב אחד חזרע זו את האמצעי והא דפרקי' צירושל' (סע) ניתני תשעה למאן דאמר כולהו חוץ לו' פריך לפי שאף למאן

שמואל ז

ביתאוריים בפיה"מ לר"מ

בתוכה ריבוע אחר מאמצע הקוים על הדרך שאמרנו בצורה הראשונה ויהיה בו שמונה עשר טפחים בתשבורת כמו שאמרנו ריבועא בגו ריבועא פלגא וישאר אחר שתעשה המרובע הפנימי ד' קרנות חרבים דמות ד' משולשים שיש בכל משולש מהם בתשבורת ד' טפחים ומחצה לפי שכל משולש הוא רביע המרובע כמו שענין ראות שאם תחלק הפנימי בקוים מאלכסון מזרח לאלכסון מערב וכן מאלכסון דרום לאלכסון צפון יצטיירו בתוכו ד' משולשים כאלו הו' שבקרנות לא פחות ולא יותר ובפנימי יש בכללו י"ח טפחים א"כ בכל אחד מהמשולשים יש בו ד' טפחים ומחצה לפי שהוא חלק מד' מהפנימים ואח"כ תעשה בכל משולש מהארבעה מרובע קמן שתמשוך ב' קוים מאמצע המשולש מזרח דרום וכו'. ויצטייר מרובע שיהיה בו בתשבורת ב' טפחים ורביע לפי שהוא חצי המשולש כמו שענין ראות שאם תצרף אותם השני משולשים קמנים שנשארו מהמשולש הגדול יצטייר מרובע קמן כמו זה שנצטייר בתוך המשולש הגדול לא פחות ולא יותר, אם כן סך בכללה ארבעה מרובעים קמנים תשעה טפחים זרועים וי"ח טפחים הזרועים במרובע הפנימי יעלה בין כולם שבעה ועשרים טפחים והוא מה שאמר הרב ויהיה מדת הזרוע וכו' שבעה ועשרים טפחים או אפשר לצייר צורת גזרה שמה ימלא את הקרנות על זה האופן שהוא מצויר לפניך בזאת הצורה כזה:

ועששה בתחילה ערוגה מרובעת ששה על ששה שהיא בתשבורת ששה ושלשים ואח"כ יעשה בתוכה מרובע שימושך ארבעה קוים מאמצע המרובע החיצון כמו שהוא מצויר ואחר כן יעשה מרובע בתוך זה המרובע הפנימי כמו שעשה בראשונה שימושך ארבעה קוים מאמצעו ונמצאו עשויים שלשה מרובעים ריבועה בגו ריבועה וזרע מן המרובע החיצון הו' קרנות שנשארו ממין אחר שעשינו בתוכו המרובע הפנימי שהם כדמות משולשים שיש בכל אחד מהם בתשבורת ארבעה טפחים וחצי יעלה בין כולם זרוע שמונה עשר טפחים וזרע גם כן המרובע הקמן הפנימי השלישי שיש בו בתשבורת תשעה טפחים לפי שהוא עשוי בתוך מרובע של שמונה עשר בתשבורת יעלה בין הכל שבעה ועשרים טפחים זרועים והוא מה שאמר הרב ויהיה שיעור מה שנזרע בערוגה על זאת הצורה השנית כ"ז טפחים וזאת היא הצורה הנכונה אצלי יותר מהצורה האחרת המצוירת בדף שקודם זה.

ר"ש

ר"ש

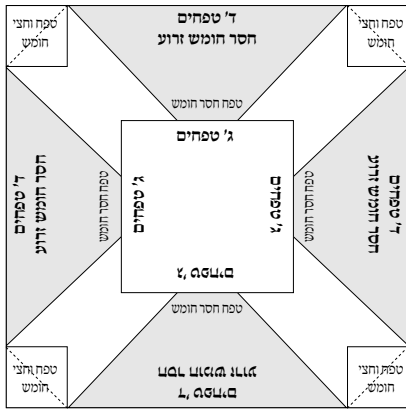
דאמר כולהו בתוך ו' היה יכול לזרוע ט' אם לא משום ערבוז אצל משום יניקה לא מיתסר לפי שיכול צענין אחר שזורע צאמנע כל רוח טפח על טפח וצאמנע הערוגה טפח על טפח נמנא מזרע האמנעי עד זרעוני הרוחות טפח ומחנה לכל רוח ומזרע שצאמנע הרוח עד הקרן צ' טפחים ומחנה

מכאן וצ' טפחים ומחנה מכאןכ"ב זורע בכל קרן וקרן טפח על טפח הרי ט' מינין שיש בזולן חרב צין זה לזה טפח ומחנה ולמאן דאמר כלהו חוץ לוי' יכול לזרוע מן האמנעי של ג' על ג' ומשום הכי קשיא ליה צירושלמי (סג) ניתני טי"ב ומשני רב צערוגה שצערוגותכ"ג וצפרק אר"ע פריך

משפטי שמואל ט"ז

כא. שני טפחים וחצי חומש על שני טפחים וחצי חומש, דוק ותשכח לפי שאלכסון של ששה טפחים הוא שמונה ושני חומשין הסר משם שלשה טפחים הזורעים [היינו הטפח על טפח שבאמצע וכן טפח על טפח שבשני הרוחות וביחד ג"ט זרועים] שבאלכסון הם ואלכסון שהם ארבעה וחומש נשאר ד' טפחים וחומש שני טפחים

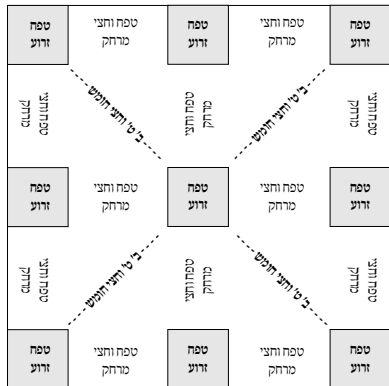
וחצי חומש מכאן ושני טפחים וחצי חומש מכאן וקל להבין: [נראה דכוונת רבנו להגיה על מה שכתוב בר"ש בונציה ויילנא ומזרע שבאמצע הרוח עד הקרן ב' טפחים ומחצה מכאן וב' טפחים ומחצה מכאן וכו', ומזכיר רבנו דצריך לומר ב' טפחים וחצי חומש מכאן וב' טפחים וחצי חומש מכאן. ויש ליישב קצת גי' הספרים דהוי ב' טפחים ומחצה מכאן ומכאן (והיינו ב' טפחים ומחצה הן ואלכסונו) והוא לפני שזורע את הקרנות כמו שמומשיך אח"כ וזרע בכל קרן וקרן טפח על טפח, ואחר שזרוע את הקרנות טפח על טפח ישאר ריבוע של טפח ומחצה על טפח ומחצה ויהיה באלכסונו ב' טפחים וחצי חומש] וזאת הצורה שייכא להבין מה שאמר הר"ש ז"ל והשתא כך הוא סדר הזריעה וכו' כזה*: [האלכסונים ששרטט הרב במרובעים שבקצוות לא זכיתי להבין למה הם מרובעים]

זאת הצורה מבוארת יפה בדברי הרב ואין להאריך ועם כל זה אבארנה בפירוש המשנה לקמן בע"ה.

כב. והא דפריך בירושלמי ונתני ט' וכו' עד ומשום הכי קשיא ליה בירושלמי נתני ט' וכו'*

הנה ציירנו צורה של ששה על ששה טפחים ונזרע טפח על טפח ונרחיק טפח ומחצה ונזרע טפח על טפח אחר ונרחיק טפח ומחצה ונזרע טפח על טפח שעולה בין הזרוע והחרב ששה טפחים אורך ברוחב טפח ואחר נרחיק רצועה של ששה אורך ברוחב טפח ומחצה ואחר נזרע טפח על טפח ומחצה ונזרע טפח על טפח ונרחיק טפח ומחצה ונזרע טפח על טפח וירחק רצועה אחרת באורך ששה וברוחב טפח ומחצה חרב נשאר עוד רצועה אחרת של ששה אורך ברוחב טפח יעשה

כבראשונה וזרוע טפח וירחק טפח ומחצה וזרוע טפח וירחק טפח ומחצה וזרוע טפח. ומה שאמר ומזרע שמאמצע הרוח עד הקרן שני טפחים ומחצה כבר כתבנו למעלה שטעות סופר יש וצריך להיות שני טפחים לפי שאלכסון של ששה על ששה הם שמונה ושני חומשין הסר משם טפח על טפח שזרע בקרן שאלכסונו טפח ושני חומשים וטפח ושני חומשים שזרע בקרן האחר ועוד טפח ושני חומשים של אלכסון

ר"ש

ר"מ

והא מיערבן אהדדי ומשני צנוטה שורה לכאן ושורה לכאן ממשיך זרע של ערוגה זו ללד כפון ושל זו ללד דרום ולפי זה ממעט זרע שצמחלת ששה כדי שיהא רחוק מערוגה שצנדה טפח ומחלה והא דקאמר צירושלי' (ס) מה שנים אהא נותן צמחלת ו' ומיצר והולך היינו שאס צא לזרוע ב' מינין בערוגה של ו' זרוע מלד מזרח ו' טפחים אורך על רוחב ב' טפחים ורביע ומלד מערב ו' טפחים אורך על רוחב ב' טפחים ורביע וביניהם חרב ו' טפחים אורך על רוחב טפח ומחלה^ט ומיהו לפי שיטה זו שפירשמי אין לנו הוכחה שיהא שיעור יניקת הזרע טפח ומחלה דמה שפירש בקוגטרס צמסכת שבת דשיעור כל ירק טפח ומחלה על כרחו הוורך לפרש כן לפי שיטתו שאוסר לערב היניקות דמזריך להרחיק זה מזה ג' טפחים מכלל דמדת היניקות טפח ומחלה. ומיהו לפי שיטתנו נמי אולא יניקה מיהא טפי מטפח מדקאמר ערוגה צמורצה שנינו אע"ג דליכא גבול טפח דמפסיק ציניהן היה לה גבול גבוה טפח כמין סטיו של טיט גבוה טפח סביב הערוגה דאמרי' צירושלמי (ס) רבי נשא שאל לא מסתברא בגגו של גבול טפח צממיהה כן מוכיח שם מתוך צעיא שאחריה. ונמלאת הערוגה מצחון שמונה על שמונה. וזרעין בתוכה י"ג זרעונין ג' על כל גבול וגבול דהיינו י"ב סביב כיצד ד' לדי קרנות וצ' לכל רוח ואחד צממע והאי דקמני מתני' ג' על כל גבול וגבול חד דקרן נמנה עם הג' ומונה קרן אחת לכל רוח ולכן קרי להו ג'. והשתא אומין י"ב שצגבול לא משכחת טפח על טפח מכל מין ומין שכל הגבול

ממלאהו רבי יהודה אומר ששה באמצע:

ומחלה^ט ומיהו לפי שיטה זו שפירשמי אין לנו הוכחה שיהא שיעור יניקת הזרע טפח ומחלה דמה שפירש בקוגטרס צמסכת שבת דשיעור כל ירק טפח ומחלה על כרחו הוורך לפרש כן לפי שיטתו שאוסר לערב היניקות דמזריך להרחיק זה מזה ג' טפחים מכלל דמדת היניקות טפח ומחלה. ומיהו לפי שיטתנו נמי אולא יניקה מיהא טפי מטפח מדקאמר ערוגה צמורצה שנינו אע"ג דליכא גבול טפח דמפסיק ציניהן היה לה גבול גבוה טפח כמין סטיו של טיט גבוה טפח סביב הערוגה דאמרי' צירושלמי (ס) רבי נשא שאל לא מסתברא בגגו של גבול טפח צממיהה כן מוכיח שם מתוך צעיא שאחריה. ונמלאת הערוגה מצחון שמונה על שמונה. וזרעין בתוכה י"ג זרעונין ג' על כל גבול וגבול דהיינו י"ב סביב כיצד ד' לדי קרנות וצ' לכל רוח ואחד צממע והאי דקמני מתני' ג' על כל גבול וגבול חד דקרן נמנה עם הג' ומונה קרן אחת לכל רוח ולכן קרי להו ג'. והשתא אומין י"ב שצגבול לא משכחת טפח על טפח מכל מין ומין שכל הגבול

משפטי שמואל ט"ז

ביאורים בפיה"מ לר"מ

ט. כזה:

הטפח האמצעי שעולה מהם ד' טפחים וחומש נשאר ארבעה טפחים וחומש שני טפחים וחצי חומש מכאן ושני טפחים וחצי חומש מכאן כמו שאתה רואה בזאת השורה שלפניך. ומה שאמר והא

דקאמר בירושלמי מה שנים אם נתן בתחילה ששה ומיצר והולך היינו שאם לזרוע וכו' כזה: כג. ומשני ר' תנחום בערוגה כצ"ל. [וכן הוא בירושלמי אמר רב תנחום ביצרייא כיני בערוגה שבערוגות היא מתניתא (והוא דעת שמואל בבבלי בשבת דף פה:), ובנוציה ווילנא ומשני רב בערוגה, והוא ט"ס דבבבלי שם דף פה. דעת רב דבערוגה שבחורבה שנינו].

ביאור זאת הצורה אם תעשה ערוגה מרובעת ששה על ששה

(והוא דעת שמואל בבבלי בשבת דף פה:), ובנוציה ווילנא ומשני רב בערוגה, והוא ט"ס דבבבלי שם דף פה. דעת רב דבערוגה שבחורבה שנינו].

כד. ששה טפחים אורך על רוחב טפח ומחלה כצ"ל. [וכן הוא בילנא אבל בנוציה וביניהם חרב ו' טפחים אורך על רוחב ב' טפחים ומחלה].

ר"מ

ר"ש

הזרוע כלום וזה זרעה^א, וכשתסתכל בצורה הזאת היטב תמצא מדת כל מסומן מן הששה המסומנים שבאמצע ג"ט^א ותמצא המרחק בין שני זלעים שהם משתנים מצלעות אותם המסומנות גדר ג' ורביע והוא א' וד' חמישיות בקירוב,

מסביב אין צו כי אם ח' טפחים אורך על רוחב טפח שהרי הערוגה עם הגבול ח' על ח' טול ממנה רצועה מצד מזרח צרוב טפח וכן מצד מערב הרי לך צ' רצועות כל א' וא' אורכה שמונה ורחבה טפח כשאתה צא לחזור וליטול רצועה מן הדרום ולרצועה מן הצפון אין צבל אחד כי אם ששה טפחים אורך שכבר נתמעטה כל אחד ואחד צ' טפחים טפח מכאן וטפח מכאן והזרועיים מרוחקין זה מזה טפח ומחצה בין כל מין ומין וי"ב אורחות ליי"ב מינין שבגבול הרי י"ב אורחין ליי"ב טפחים^ב ולא נשאר מקום לזריעת י"ב מינין כי אם י' טפחים. וכשתחלק ה' טפחים לחומשין יעלו לנ' חומשין מן ד' חומשין לכל מין ומין וישתיירו צ' חומשין מחלק צ' ביאורים בפיה"מ לר"מ

משפטי שמואל

כה. שנים עשר אורחים לשמונה עשר טפחים כצ"ל.

ביאורים בפיה"מ לר"מ

[במקום י"ב אורחין ליי"ב טפחים בדפוס ונציה, וכן תיקן המהר"י לנדא בדפוס וילנא].

ותעשה ריבועה בנו ריבועה תמצא הפנימי שמונה עשר טפחים בתשבורת ותורע ונשארו י"ח טפחים חריבים בריבוע החיצון בד' קרנות ד' טפחים ומחצה לכל קרן ואחר כן תקוף גבול סביב לה ורוחבו טפח ותורע בו י"ב מינים שלשה על כל גבול וגבול כיצד יניח חרב טפח על טפח בד' קרנות נשארו מן הגבול ששה מכל צד זרע טפח ויניח חרב טפח ומחצה וזרע טפח אצל הקרן החרב לצד האחר וכן לד' רוחות נמצאו י"ב מינים זרועים שלשה על כל גבול וגבול זרע אחת באמצע ומדת הזרוע שלשים, י"ח טפחים בריבוע הפנימי וי"ב טפחים בגבול שלשה טפחים בכל גבול וגבול וזהו מה שאמר הרב ויהיה מדת הזרוע ממנה באלו השלשה עשר מינין שלשים טפח כמו שנתבאר בואת הצורה למסתכל בה. ומה שלא הנחנו חרב בקרנות אלא טפח ואנן טפח ומחצה בעינין כבר ביארנו שהוא ראש תור הטפח הזרוע מכאן מצד מזרח עם הטפח הזרוע מצד דרום וכן לד' רוחות וכן הד' קרנות של המרובע הפנימי דבוקים עם הארבעה טפחים הזרועים בד' רוחות הגבול באמצע כל גבול וגבול לפי שהוא ראש תור ומותר.

ומה שאמר הרב וא"ר יהודה שאיפשר שזרע בו הערוגה שהיא ששה על ששה ולה גבול טפח י"ח מינים י"ב על הגבול כמו שאמר ת"ק וששה באמצע ויהיה מדת הזרוע ממנה שלשים טפחים וירבו המינין ולא יחסר לנו ממדת הזרוע כלום וזו צורתה וכשתסתכל בצורה הזאת היטב תמצא מדת כל מסומן מן הששה המסומנים שבאמצע ג' טפחים ותמצא המרחק בין שני זלעות שהם משתנים מצלעות אותם המסומנים גדר ג' ורביע והוא אחד וד' חמישיות בקירוב כזה*:

מצאתי כתוב בפירוש לשון הרב זה לשון המפרש גלע"ד שלשון הרב כך הוא ותמצא המרחק בין שני זלעים שהם משתנים מצלעות אותם המסומנים גדר שלשה והוא אחד וארבעה חמישיות בקרוב אבל ורביע טעות סופר הוא וזה בהכרח לפי שכשתסתכל בשני המרחקים החריבים האלו שבין ששה המסומנים תמצא כמדת הזרועים לא פחות ולא יותר שכל מרחק משני המרחקים האלו ד' קוים שלו באין לו מד' מסומנים וכוונת הרב ז"ל בזה הוא אף על גב שהמרחקים האלו שטחים משתנים הצלעות מותר לנו לזרוע בערוגה ששה באמצע כיון שיש במרחקים הללו שיעור מה שראוי לנו להרחיק צלע מתכירו, עד כאן לשון המפרש ז"ל.

טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
הרצ הרצ	הרצ הרצ	הרצ הרצ	הרצ הרצ	הרצ הרצ
ג' טפחים בתשבורת זרועים	ג' טפחים בתשבורת זרועים	ג' טפחים בתשבורת זרועים	ג' טפחים בתשבורת זרועים	ג' טפחים בתשבורת זרועים
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
הרצ הרצ	הרצ הרצ	הרצ הרצ	הרצ הרצ	הרצ הרצ
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
הרצ הרצ	הרצ הרצ	הרצ הרצ	הרצ הרצ	הרצ הרצ
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
הרצ הרצ	הרצ הרצ	הרצ הרצ	הרצ הרצ	הרצ הרצ

ואני הצעיר גלע"ד שמה שכתב זה המפרש ז"ל אבל ורביע טעות סופר הוא נראה שהוא טעות וההכרח שהביא לדבריו אין משם ראיה כלל שאמת הוא שכשנסתכל בשני המרחקים האלו החריבים שבין ששה המסומנים נמצאם כמדת הזרועים לא פחות ולא יותר כמו שאמר המפרש ז"ל ואע"פ כן לשון הרב מיושב ולא נפל טעות בספרים כמו שאמר הוא ז"ל, אבל בדיוק ובעיון גדול נכתבו הדברים: וקודם שנכנס בביאור דבר הרב ז"ל נקדים למוד מחכמי המספר השיך לכוונתנו והוא שחכמי

ר"מ

ר"ש

מסומן מן ה' המסומנים שזרענו בתוך הערוגה שהיא ו' על ו' ומתנא כל מסומן מהם על הזורה אשר זכרנו ויהיה התצניט שנעשה צו אחד מן המסומנים צארכו ג' טפחים ורחצו שני טפחים ויהיה מדתו ו' טפחים ויהיה מדת

ומתנא לג' אורין שצנייהן לא ישארו כי אם טפח ומתנא לצ' המינים הנזרעים צאלמע הרוח ג' רביעי טפח לכל מין ומין וכי מצטרפת זריעת הרוחות לזריעת הקרנות נמלא י"ב מינים ל' טפחים. וצירושלמי (סג) פריך ויתני ששה טעות

משפטי שמואל

ביאורים בפיה"מ לר"מ

כמו שהוא מצוייד לפנך מרובע של טפח וארבעה חומשין על טפח וארבעה חומשין הנך רואה בעיניך שיש בכללו ג' טפחים ורביעי שעשינו בתוכו מרובע של טפח על טפח ונשאר ד' חומשי טפח מצידו האחד וד' חומשין מצידו האחר על טפח ועוד נשאר למטה ארבעה חומשין על ד' חומשין נקח מהם שני חומשים להשלים השני טפחים שהם חסרים שני חומשין נשאר שנים נקח חצי האחד להשלים השני חומשין שלקחנו להשלים השני טפחים נשאר אחד וחצי והוא רביעי טפח שהוא חומש ורביעי נמצא שמרובע טפח וד' חומשין על טפח וד' חומשין יש בו בתשבורת ג' טפחים ורביעי: נמצא שמפח וד' חמשיות שהוא הצלע של זה המסומן שבתוך המרובע של ב' על ג' הוא גדר שלשה טפחים ורביעי וזה המסומן מה שאין בו אלא ג' טפחים בתשבורת והנה ראינו בעינינו שהוא ג' ורביעי הוא לפי שזה המסומן הוא בתוך מרובע אורך וצר של ב' על ג' ולכן חסר רביעי טפח שאם היה עשוי בתוך מרובע של ג' על שלשה היה בו ג' ורביעי ובוה לא נשאר ההכרח שהכריח המפרש ז"ל שממנו אמר שמה שאמר הרב ג' טפחים ורביעי הוא טעות סופר והנה הכרחנו מהכרח המוחש שכך צריך להיות ג' טפחים ורביעי. ולהוסיף ביאור נאמר שאם נעשה מרובע של טפח וד' חומשין על טפח וד' כמו זה שצייירנו ואם אח"כ נעשה מרובע של ב' טפחים על ג' ובתוכו נעשה מסומן מאמצעית ד' צלעיו שיש בכל צלע טפח וד' חמשיות אורך כמו שביארנו ונחתך זה המסומן מתוך המרובע ונמדדהו עם המרובע של טפח וד' חומשין על טפח וד' חומשין יעדיף זה המרובע של טפח וד' חומשין על המסומן שעשינו רביעי טפח אע"פ שצלעיהם שווים טפח וד' חומשים. והסיבה בזה לפי שהוא מצר מזויותיו: וביאור כל זה במופת כי אלכסון טפח על טפח ומחצה הוא אחד וד' חומשיות לפי שאם תכה המפח בעצמו יעלה טפח ואם תכה טפח ומחצה יעלה שני טפחים ורביעי נמצא שהוא שלשה ורביעי

מרובע של טפח על טפח מחולק לחמשיות

חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש
חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש
חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש
חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש
חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש	חומש על חומש

ואם תחלק שלשה ורביעי כל אחד לכ"ה כוה*:

פ"א כבר ידעת שהוא תשעה חמשיות נמצא שהוא אחד וארבעה חמשיות כמו שאמר הרב ז"ל ביאור זה הוא לדעת במופת איך אלכסון של טפח על טפח ומחצה הוא טפח וד' חמשיות והוא במה שאמר הרב ר"ש ז"ל בפירוש משנת הנוטע ירק בכרם בפרק ה' משנה ה' זה לשונו ובני אדם חכמי המידות אמרו שכל מרובע שני קיום כמרובע האלכסון שמוודין מדת רוחבו ועושים מרובע כמדתו ומוודין מדת אורכו ועושים מרובע כמדתו ומוודין מדת אלכסונו ועושים מרובע כמדתו ומוודין מדת רוחבו ואחד שעשו למדת אורכו תדע לך

טפח על טפח	חצי טפח רחב על טפח אורך
חצי טפח רחב על טפח אורך	רביעי על רביעי

כשיעור אותן שני ריבועים אחד שעשו למדת רוחבו ואחד שעשו למדת אורכו תדע לך וכו', כלל דבריו ז"ל הם שלידע אלכסון של מרובע אורך נעשה מרובע למדת הרוחב ומרובע למדת האורך יעלה בין שניהם כמדת המרובע שנעשה על מדת אלכסון של המרובע האורך שממנו עשינו המרובעים ומי שירצה לעמוד על דבריו באמירתו יעין שם במקומו ולא הבאתים הנה אלא לעשות כן גם אני לידע אלכסון של מרובע טפח על טפח ומחצה שנעשה כמו שעשה הרב ז"ל שנמדוד מדת רוחבו שהוא טפח ונעשה מרובע כמדתו יעלה טפח לפי שהאחד לא יתרבה ואחר נעשה מרובע כמדת אורכו שהוא טפח ומחצה ויעלה בכללו שני טפחים ורביעי כוה*:

ר"ש

ר"מ

סופר הוא דחמש גרסי' כלומר דיתני צמתני' ג' על כל גבול וגבול וה' צאמצע כמו צערוגה דרישא שאין לה גבול גבוה טפח וזרעין לתוכה ה' זרעין וליהוו השמא להך דאיכא גבול י"ב [יז] זרעין ומשני חיפמר שהגבולין ממעטין כלו' שזרע הגבולין נכנסין לתוך הערוגה וממעטין אותה מו' על ו' טפחים וזריך לדקדק היאך ממעטין ומדוע נכנסין לתוך הערוגה דלא מסתבר כלל למימר משום דאי אפשר שלא יפול לתוך הערוגה מזרעי' שעל הגבול אלא היינו טעמא דמעט לפי שזריך להרחיק זרע הערוגה עזמה מזרע הגבולין מסכדי

משפטי שמואל

ביאורים בפיה"מ לר"מ

יעלה בין כולם שלשה מפחים ורביע ואם אחר כן תחלק השלשה מפחים ורביע לחומשין כל טפח לכ"ה חומשין שכן בו יש כ"ה חומשין כמו שהוא מצוייר לפניך בצורה של טפח על טפח שחלקנו אותו בתחילה לחמשה רצועות שתי וחמשה רצועות ערב וגצמיירו חמשה ועשרים חומשין ואם נעשה כן לשלשה ורביע שעלו מטפח ומחצה יעלו פ"א ורביע חומש בדיוק וגדרם ט' חמשיות לפי שתשעה פעמים ט' יעלה בהן פ"א ולא חיישינן לרביע חומש נמצא שגדר ג' מפחים ורביע שהם פ"א חומשין הם ט' חמשיות בקירוב והוא טפח וד' חומשיות א"כ אלכסון טפח על טפח ומחצה טפח וד' חמשיות בקירוב והסכה כזה שהאלכסון בא מסוף טפח עד סוף טפח ומחצה ואח"ו בגבולין ומה יעלה בשני הגבולין ר"ל גבול טפח וגבול טפח ומחצה ג' ורביע כמו שביארנו וגדר ג' ורביע ר"ל צלע מרובע שיש בכללו שלשה מפחים ורביע הוא טפח וארבעה חומשין א"כ האלכסון שהוא בא מטפח על טפח ומחצה הוא גדר שלשה ורביע שהוא טפח וד' חומשין בקירוב והוא מה שאמרו חכמי המדות שאלכסון מרובע ארוך הוא כשני המרובעים העשויים מהאורך ומהרוחב א"כ עלה בדינו מכל מה שכתבנו שאלכסון טפח על טפח ומחצה הוא טפח וד' חמשיות וטפח וארבעה חמשיות הוא גדר ג' ורביע. ובה נבוא אל ביאור לשון הרב ז"ל

וכשתסתכל בצורה הזאת היטב היא הצורה שציירנו למעלה כשהעתקנו לשון הרב תמצא מדת כל מסומן תוך הששה המסומנים שבאמצע שלשה מפחים כמו שביארנו ותמצא המרחק בין שני צלעים שהם משתנים מצלעות אותם המסומנים ר"ל אע"פ שבין זרע זרע צלעים שווים ואנחנו לא התרנו אלא ראש תור שאינם צלעים שווים כיון שיש הרחק ביניהם טפח וד' חומשין כמו שביארנו שכל צלעים המצויירים בצורה הם שווים שהוא שיעור ההרחק ויותר שהרחק הזרעים הוא טפח ושני חומשין וחצי מותר. והוא מה שאמר ותמצא ההרחק וכו', ופירש מהו המרחק גדר ג' ורביע וחזר ופירש מהו גדר ג' ורביע טפח וד' חומשין בקירוב שטפח וד' חומשין הוא צלע של מרובע שיש בכללו ג' מפחים ורביע הכל כמו שנתבאר באר היטב.

יא. כוה*:

ב' טפחים רוחב

זאת הצורה תתבאר כמה שביארנו למעלה שכל מרובע שנעשה בתוך מרובע ר"ל שאם תעשה מרובע ותחלוק כל צלעיו בנקודות באמצע כל צלע ותמשוך קוים מנקודה לנקודה ותעשה מרובע בתוך מרובע אותו המרובע הפנימי יהיה חצי החיצון כמו שנתבאר למעלה במופת וכן זה המרובע החיצון המצוייר בזאת בצורה הוא מרובע ארוך של שנים על שלשה ויש בו בכללו ששה לפי שיש באורכו ג' מפחים וברוחבו ב' ושנים על שלשה ששה אם כן המרובע הפנימי הוא שקורא הרב מסומן יש בכללו שלשה מפחים וכן כל מסומן העשוי בתוך המרובעים הששה שציירנו למעלה בתוך המרובע של ששה על ששה על דברי רבי יהודה שאמר ששה באמצע בכל מסומן מהם ג' מפחים בתשבורת ואורך כל צלעיו טפח וד' חמשיות שגם אותם המסומנים הם עשויים בתוך מרובע של ג' על ב'. ובהו יתבאר מה

משפטי

מסכת כלאים פרק ג

שמואל

כט

ר"מ

ר"ש

הענין לא שיתבאר לו צמופת. והנני חוזר לענין, וכבר הקשה בגמרא על דברי ת"ק אחד בצמנע ואמרו ויניתי ו' בצמנע והשמדלו לפרק זו הקשיא ולא עלתה צידם, אבל אמרתי לך זה ללמדך שדעת ר"י בענין זה נכון ואמת היינו יכולין

טפח ומחצה ולא נשאר מקום פניו לזרע אחר בערוגה כי אם ג' על ג' בצמנע לפי שזריך להרחיק טפח ומחצה מכל רוח ורוח לאמרינן צירושלמי (הל' ג) ר' יונה אמר ר' זירא ור' אסי מרוהוין צסס ר' יוחנן חד אמר סומכין [נגד ואין

משפטי שמואל

ביאורים בפיה"מ לר"מ

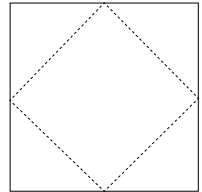
שאמר הרב לדעת ר' יהודה ויהיה מדת הזרוע שלשים טפחים שלשה טפחים בכל מסומן מן הששה הם י"ח טפחים וי"ב על הגבול יעלה בין כולם שלשים. ואם תרצה להקשות ותאמר למה לא אמר רבי יהודה ט' וכו' אפשר על זאת הצורה והרי הוא לא יחסר ממדת שלשים כלום, יש לך לדעת שזה אי אפשר מפני שיהיה בין שני צלעות ב' זרעים מן התשעה פחות ממפח ומחצה וזה כי התשעה מינין וכו' כזה*:

גם זאת הצורה מבוארת במה שקדם לפנינו אבל כדי להקל על התלמידים נוסף עוד ביאור שהרב הקשה שלמה לא התרנו לו לזרוע בערוגה תשעה מינין מלבד י"ב שעל הגבול וירבו הזרעים עד כ"א ואע"פ כן לא יחסר לנו ממדת השלשים כלום ותהיה זריעתו על זה האופן שיחלוק הערוגה שיש בה ששה על ששה בשני קוים אחד לסוף ב' טפחים והאחר לסוף ד' טפחים נמצאת הערוגה על ג' חלקים שנים מן המזרח למערב וכן מן הצפון אל הדרום ב' קוים אחרים. בסוף כל שלישי ושלישי נמצא בתוך

טפח על זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע

הערוגה עשויים תשעה מרובעים שוים של שנים על שנים ואח"כ יעשה בתוך כל מרובע מן התשעה מסומן אחד אלכסונו לרוחב המרובע של שנים על שנים כזה*:

המרובע הקטן שצייירתי והמרובע שבתוכו כך יעשה כל התשעה וכל אחד מן התשעה יש בו שני טפחים על שני טפחים לפי שהוא שלישי הערוגה באורך וברוחב אם כן יש בו בתשבורת ארבעה טפחים לפי שכל הערוגה ששה על ששה יש בה בתשבורת ששה ושלושים טפחים וזה המרובע הקטן הוא חלק מתשעה ממנה שכן היא מחולקת על תשעה וארבעה פעמים תשעה יעלה ששה ושלושים אם כן המסומן שבתוכו יש בו בתשבורת שני טפחים כמו שקדם לפנינו אמרם ו"ל ריבועה בגו ריבועה פלגא ואם כן למה לא יאה

מותר לזרוע כל התשעה מסומנים העשויים

טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע
טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע	טפח זרוע

בתוך התשעה מרובעים של שנים על שנים שיש בהם בתשבורת שני טפחים בכל אחד ויעלה בהם שמונה עשר טפחים זרועים שני טפחים מכל מין ושנים עשר שעל הגבול יעלה שלשים והוה מה שאמר הרב ולא יחסר ממדת השלשים כלום: והשיב יש לך לדעת שזה אי אפשר מפני שיהיה בין שני צלעי שני זרעים מן התשעה פחות ממפח ומחצה וזה כי התשעה מינין שבתוכה יהיה בין צלע לחבירו מפח ושני חמשיות ואנן צרייבין למפח ומחצה ודרך היותו מפח ושני חומשין מבואר היטב לפי שצלע כל אחד מן המסומנים העשויים בתוך המרובעים הקטנים של שנים על שנים הוא אלכסון מפח על מפח בקירוב לפי שהוא בא מסוף מפח של רוחב עד סוף מפח של אורך שכן הוא באמצעות מרובע של שנים על שנים וכל הקוים העשויים בערוגה שוים כמו שעיניך רואות אם כן ההרחק שבין זרע לזרע אינו אלא אלכסון מפח על מפח שהוא מפח ושני חומשין בקירוב ואנן מפח ושני חמשיות וחצי בעיני ולכן לא

התרנו לזרוע אלא ששה באמצע: ומה שאמר הרב ומה שהצריכו כמו כן שלא יאמר בערוגה ששה על ששה זרעין בתוכה תשעה זרעונים זה מבואר בצורה זו כזה*:

ר"ש

ר"מ

סומכין לגבול^כ. ומד אמר גבול שנתמעט כשר גדר שנתמעט פסול ולא ידעינן מאן אמר האי ומאן אמר האי^{כז} ר' יהודה אומר ו' באמצע צירושלמי (הל' א) מפרש טעמא דרבי יהודה דאמר ששה זרע זרעה וזרועיה. רבי חגי אמר

לומר שרבי יהודה חולק על ת"ק ודרך המחלוקת ציניסם שר"י אינו מתיר להיות אחד צאמלע, מפני שהערוגה נראית כולה מן המין ההוא, והיה המינים שעל הגבול נראים על הדרך הזה אשר הקדמנו צאמרו מפני שנראין כשדה

משפטי שמואל

כו. ר' זירא ור' אסי תרויהון בשם ר' יוחנן חד אמר סומכין לגדר ואין סומכין לגבול כצ"ל. [במקום חד אמ' סומכין לגבול בדפוס ונציה, וכבר תיקנו בדפוס וילנא]. כז. ומאן אמר האי מאן דאמר ר' יוסי ר' זעירא בשם ר' יוחנן סומכין לגדר ואין סומכין לגבול הוי דר' אסי הוא דאמר גבול שנתמעט כשר גדר שנתמעט פסול: ר' יהודה כצ"ל. [ובדפוס ונציה ווילנא דילגו ומאן אמר האי עד רבי יהודה].

ביאורים בפיה"מ לר"מ ואת הצורה מבוארת שהקשה הרב על תנא קמא שלמה לא התירו לזרוע אלא חמשה היה יכול לזרוע תשעה מינין שיזרע שלש שורות של שלש שלש בהרחקת טפח ומחצה מכל צד כמו שהוא מצוייר לפניך והשיב לפי שכל מה שנזרע הוא תשעה טפחים בלבד ועל הצורה שהקדמנו למעלה הראשונה שציירנו לדעת ת"ק יהיה הנזרע מנחה ארבעה ועשרים ומפני כן אמר ת"ק חמשה ולא אמר תשעה ושאר דברי הרב מבוארים: וכירושלמי תירצו את הקושיא שהקשה הרב באופן אחר דקים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי הא יותר ינקי אפילו יהיה ביניהם הרחקה הראויה. וצריך עיון שגדולה מזאת היה לו להקשות על דברי ת"ק שאמר שערוגה שהיא ששה על ששה שאין זורעין אלא חמשה זרעונים שהיה יכול לזרוע שלשה עשר מיני זרעונים בריחוק טפח ומחצה מכל צד כזה*:

טפח זרוע	טפח ומחצה זרוע	טפח זרוע	טפח ומחצה זרוע	טפח זרוע
טפח ומחצה זרוע	טפח זרוע	טפח ומחצה זרוע	טפח זרוע	טפח ומחצה זרוע
טפח זרוע	טפח ומחצה זרוע	טפח זרוע	טפח ומחצה זרוע	טפח זרוע
טפח ומחצה זרוע	טפח זרוע	טפח ומחצה זרוע	טפח זרוע	טפח ומחצה זרוע
טפח זרוע	טפח ומחצה זרוע	טפח זרוע	טפח ומחצה זרוע	טפח זרוע

כל הבהמה האלה מרובעים - האורך והרוחב שווים

וביאורה שיעשה ערוגה של ששה על ששה ויעשה שורה בצד מזרח ומן הצפון לדרום אורכה ששה באורך הערוגה ורוחבה טפח וזרוע טפח על טפח בקרן דרום וירחיק טפח ומחצה וזרוע טפח על טפח וירחיק טפח ומחצה וזרוע טפח על טפח בקרן צפון יעלה בין הזרוע והחרב ששה, שלשה זרועים ושלשה חריבים וכן שורה אחרת בצד מערב לא פחות ולא יתר וכן שורה אחרת באמצע הערוגה נשאר שורה אחרת מן האמצעית למזרחית ושורה אחרת מן האמצעית למערבית זרעם על זה הסדר יניח חרב לצד דרום טפח רוחב על טפח ומחצה אורך וזרוע טפח ורביעי על טפח ורביעי ויניח טפח ומחצה על טפח ומחצה חרב וזרוע טפח ורביעי על טפח ורביעי ויניח טפח רוחב על טפח ומחצה חרב, יעלה בין הזרוע והחרב ששה שני טפחים וחצי זרוע ושלשה טפחים וחצי חריבים וכן יעשה כשורה אמצעית מערבית ויהיו אלו הארבעה מיני זרעים שהוספנו ראש תור לגבי כל הזרעים אשר סביבותיהם מכל צד נמצא שיכול לזרוע

שלשה עשר מיני זרעים בערוגה של ששה על ששה ולא יחסר ממדת הארבעה ועשרים אשר היו נזרעים אם לא שזרענו אלא שמונה טפחים וחצי לפי שיש תשעה טפחים בשלש שורות של שלש שלש ובארבעה רביעי האלכסון יש ארבעה ריבועים של טפח ורביעי על טפח ורביעי שיעלה בכל אחד מהם בתשבורת טפח וחצי ורביעי רובע המטח שהוא חלק מ"ו במטח ויעלה בין כולן ששה טפחים וחצי והתשעה של השורות חמשה עשר וחצי חסר למדת ארבעה ועשרים שמונה וחצי, ואילו לקושיא שהקשה הרב לא יעלה בין הזרוע אלא תשעה טפחים ותשעה מינין ואילו אנחנו הוכחנו שיכול לזרוע שלשה עשר מינים בחמשה עשר טפחים וחצי שטח, וצריך עיון למה הניח הרב להקשות זאת הקושיא כדי להקשות קושייתו שנראה שגדולה מזו היה לו להקשות אם לא שנתרץ כמו שתירצו בירושלמי בקושיא אחרת דומה לזאת דקים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי דחיישינן משום עירוב כמו שהוכיחו מן הפסוק דכי כארץ תוציא צמחה וכגנה וזרועיה תצמיח כן ה' אלוקים יצמיח צדקה ותהילה נגד כל הגויים אמן.